

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
“УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ”
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Негер Оксана

ОСНОВИ СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА

*Навчально-методичний посібник для студентів 1 курсу філологічного
факультету*

Ужгород - 2022

Негер Оксана. Основи слов'янознавства. Навчально-методичний посібник для студентів 1 курсу філологічного факультету. Ужгород, 2022. 52 с.

Методичний посібник призначений для студентів 1 курсу філологічного факультету (галузь знань 01 «Освіта / Педагогіка», спеціальність 014 «Середня освіта», освітня програма «Українська мова і література. Англійська мова і література»), які вивчають навчальну дисципліну «**Основи слов'янознавства**» відповідно до навчального плану. У пропонованому посібнику подано методичні рекомендації, необхідні для успішного засвоєння лекційного курсу і підготовки до практичних занять, представлено завдання для самостійної та індивідуальної роботи, питання для підсумкового контролю.

Рецензенти:

Вегеш А. І., кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Юрса Л. В., кандидат філологічних наук, доцент кафедри українського прикладного мовознавства Львівського національного університету ім. І. Франка.

Відповідальний за випуск:

Венжинович Н. Ф., доктор філологічних наук, професор

Рекомендовано до друку Вченою радою філологічного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет», протокол №11 від 24 червня 2022 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	5
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	8
ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ.....	15
ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ.....	35
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ.....	38
СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	47

ВСТУП

Мета курсу: ознайомлення студентів з основними фактами і тенденціями розвитку слов'янських мов та літератур та міжслов'янських культурних зв'язків, засвоєння цих знань і уміння застосовувати їх протягом подальшого навчання.

Завдання курсу:

- створення лінгвістичної бази для подальшого вивчення української та слов'янських мов і філологічних дисциплін, дати уявлення про праслов'янську та різні слов'янські мови, висвітлити питання походження і розвитку писемності та книгодрукування у слов'ян, познайомити з історією та сучасним станом слов'янської філології;
- навчити студентів аналізувати мовні особливості споріднених мов, зіставляти, проводити паралелі, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки щодо походження та історії розвитку мов, всебічне розуміння мовних явищ не ізольовано, а у зв'язках з відповідними явищами в споріднених мовах;
- активізувати самовдосконалення мовних навиків, розширення лінгвістичного світогляду студентів, розвиток мовного чуття.

У результаті вивчення курсу студент оволодіває такими компетентностями:

- засвоєння найголовніших історико-мовних процесів у різних групах слов'янських мов;

- здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку української мови та інших слов'янських мов;
- усвідомлення структури філологічної науки та її теоретичних основ;
- набуття вмінь критично і творчо розглядати відомі в історичній мовознавчій науці погляди на проблемні та дискусійні питання, робити самостійні логічні висновки на основі сучасних наукових даних, зокрема фактів суміжних та інших наук.
- здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях (при вивченні історико-лінгвістичних курсів, таких як старослов'янська мова, історія мови, історична граматики мови, історія літературної мови, діалектологія, а також інших філологічних дисциплін);
- здатність учитися й оволодівати сучасними знаннями;
- здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел.

ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3		Рік підготовки:
Загальна кількість годин: 90	1	
Кількість модулів: 1		Семестр:

Тижневих годин	1	
для денної форми навчання:		
аудиторних – 4		Лекції:
самостійної роботи студента – 4	24	
		Практичні (семінарські)
	16	
Вид підсумкового контролю: залік		Лабораторні:
Форма підсумкового контролю: усне опитування, практичне завдання		Самостійна робота:
	50	

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Слов'янознавство як наука. Слов'янські народи колись і тепер.

Тема 1. «Основи слов'янознавства» як навчальна дисципліна. Філологія – комплекс наукових дисциплін. Філологія в античному світі, середньовіччі й у наші дні. Основна проблематика курсу “Вступ до слов'янознавства”. Зв'язок курсу з іншими навчальними дисциплінами.

Тема 2. Відомості про давніх слов'ян. Розселення слов'ян. Найдавніші слов'янські етноніми. Мовна й етнічна близькість слов'янських

народів. Археологічні свідчення про слов'ян. Писемні згадки античних авторів про слов'ян. Основні риси духовної культури давніх слов'ян.

Тема 3. Походження слов'янських мов. Мовна спорідненість слов'янських мов. Передумови утворення споріднених мов (розпад прамови). Основні регулярні фонетичні співвідношення слов'янських мов. Генеалогічна класифікація слов'янських мов.

Тема 4. Праслов'янська мова у часі і просторі. Зміст терміна “праслов'янська мова”. Періодизація історії праслов'янської мови. Діалектне членування праслов'янської мови. Західний і східний діалекти: а) пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти; б) власне східний і центральний піддіалекти.

Тема 5. Виникнення слов'янської писемності. Передумови виникнення слов'янської писемності. Діяльність св. Кирила і Мефодія в Моравії. Св. Кирило і Мефодій і Україна: міфи і реальність. Діалектна основа старослов'янської мови. Слов'янські абетки Пам'ятки слов'янської писемності.

Тема 6. Загальна характеристика слов'янських мов. Східні слов'яни та їх мови. Східнослов'янські мови: а) українська мова; б) російська мова; в) білоруська мова. Західні слов'яни та їх мови. Польська мова як національна мова поляків. Чеська мова – національна мова чехів. Словацька мова. Серболужицькі мови. Полабська мова. Південні слов'яни та їх мови. Болгарська мова – національна мова болгар. Відомості про розвиток сербохорватської мови (сербський і хорватський варіанти). Македонська мова. Словенська мова. Черногорська мова. Старослов'янська мова.

Змістовий модуль 2. Історія розвитку слов'янської філології

Тема 7. Становлення слов'янської філології. Становлення східнослов'янської філології. Становлення західнослов'янської філології. Становлення південнослов'янської філології.

Тема 8. Розвиток слов'янської філології у першій половині ХХ — на початку ХХІ ст. Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах. Західнослов'янська філологія. Південнослов'янська філологія.

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Модуль 1												
Тема 1. “Вступ до слов’янознавства” як навчальна дисципліна.		2	2				6					
Тема 2. Відомості про давніх слов’ян.		4	2				6					
Тема 3. Загальна характеристика слов’янських мов.		6	2				6					
Тема 4. Походження слов’янських мов		2	2				6					
Тема 5. Праслов’янська мова у часі і просторі		2	2				6					
Тема 6. Виникнення слов’янської писемності.		4	2				6					

Тема 7. Становлення слов'янської філології.		2	2				7					
Тема 8. Розвиток слов'янської філології у першій половині XX — на початку XXI ст.		2	2				7					
Усього годин	90	24	16				50					

Засоби діагностики результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є:

опитування, виконання завдань, аналіз текстів творів, написання самостійних робіт, створення презентацій, перевірка робочих зошитів, а також написання модульної контрольної роботи (за варіантами).

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: аналіз текстів, створення презентацій, усне опитування.

Форма модульного контролю: виконання практичних завдань.

Форма підсумкового семестрового контролю: написання модульної контрольної роботи (за варіантами).

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
Змістовий модуль 1							100
T1	T2	T3	T4	T5	T6		
16	20	16	16	16	16		

T1, T2 ... – теми

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Кількість	Максимальна кількість балів
Практичні (семінарські) заняття		40
Есе		10
Аналіз тексту		10
Модульна контрольна робота		40
Разом		100

Критерії оцінювання підсумкового модульного контролю

Письмова контрольна робота, Критерії оцінювання
усне опитування

30-40

Студент у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу; правильно зробив усі письмові завдання.

20-30

Студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно зробив більшість

- письмових завдань.
- 15-20 Студент у цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових відповідей, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, без використання необхідної літератури, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно зробив половину письмових завдань.
- 7-15 Студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових відповідей, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності; правильно зробив меншість письмових завдань.
- 1-6 Студент частково володіє навчальним матеріалом, не в змозі викласти зміст більшості питань теми під час усних виступів та письмових відповідей,

допускаючи при цьому суттєві помилки. Правильно зробив окремі письмові завдання.

0

Студент не володіє навчальним матеріалом та не в змозі його викласти, не розуміє змісту теоретичних питань та практичних завдань. Не зробив жодного письмового завдання.

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю

Оцінка *відмінно (A)* виставляється, коли студент дає абсолютно правильні відповіді на теоретичні питання з викладенням оригінальних висновків, отриманих на основі програмного, додаткового матеріалу та нормативних документів. При виконанні практичного завдання студент застосовує системні знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка *добре (B)* виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання на основі програмного та додаткового матеріалу. При виконанні практичних завдань студент застосовує узагальнені знання навчального матеріалу, передбачені навчальною програмою.

Оцінка *добре (C)* виставляється студенту, який повністю розкрив теоретичні питання, а програмний матеріал викладено у відповідності

до вимог. Практичні завдання виконані в цілому правильно, але мають місце окремі неточності.

Оцінка *задовільно (D)* виставляється, коли студент розкрив теоретичні питання, проте при викладенні програмного матеріалу допущені окремі помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається помилок за рахунок недостатнього розуміння програмного матеріалу.

Оцінка *задовільно (E)* виставляється, коли студент неповністю розкрив теоретичні питання, відповідь містить суттєві помилки. При виконанні практичних завдань студент припускається значних помилок, а виконання завдань викликає значні труднощі у студента.

Оцінка *незадовільно (FX)* виставляється студенту, який не розкрив теоретичні питання і не може виконати практичні завдання. Як правило, такий студент виявляє здатність до викладення думки лише на елементарному рівні.

Оцінка *незадовільно (F)* виставляється студенту, який не виконав навчальну програму або якийсь елемент її складової, має фрагментарні знання, які не дозволяють розкрити теоретичні питання і виконати практичні завдання. Такий студент не може викласти свою думку навіть на елементарному рівні.

За результатами контролю знань студентів дозволяється виставлення екзаменаційної оцінки (без підсумкового іспиту) - “відмінно”, “добре” та “задовільно”. Студент має право підвищити оцінку, складаючи іспит.

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Заняття 1

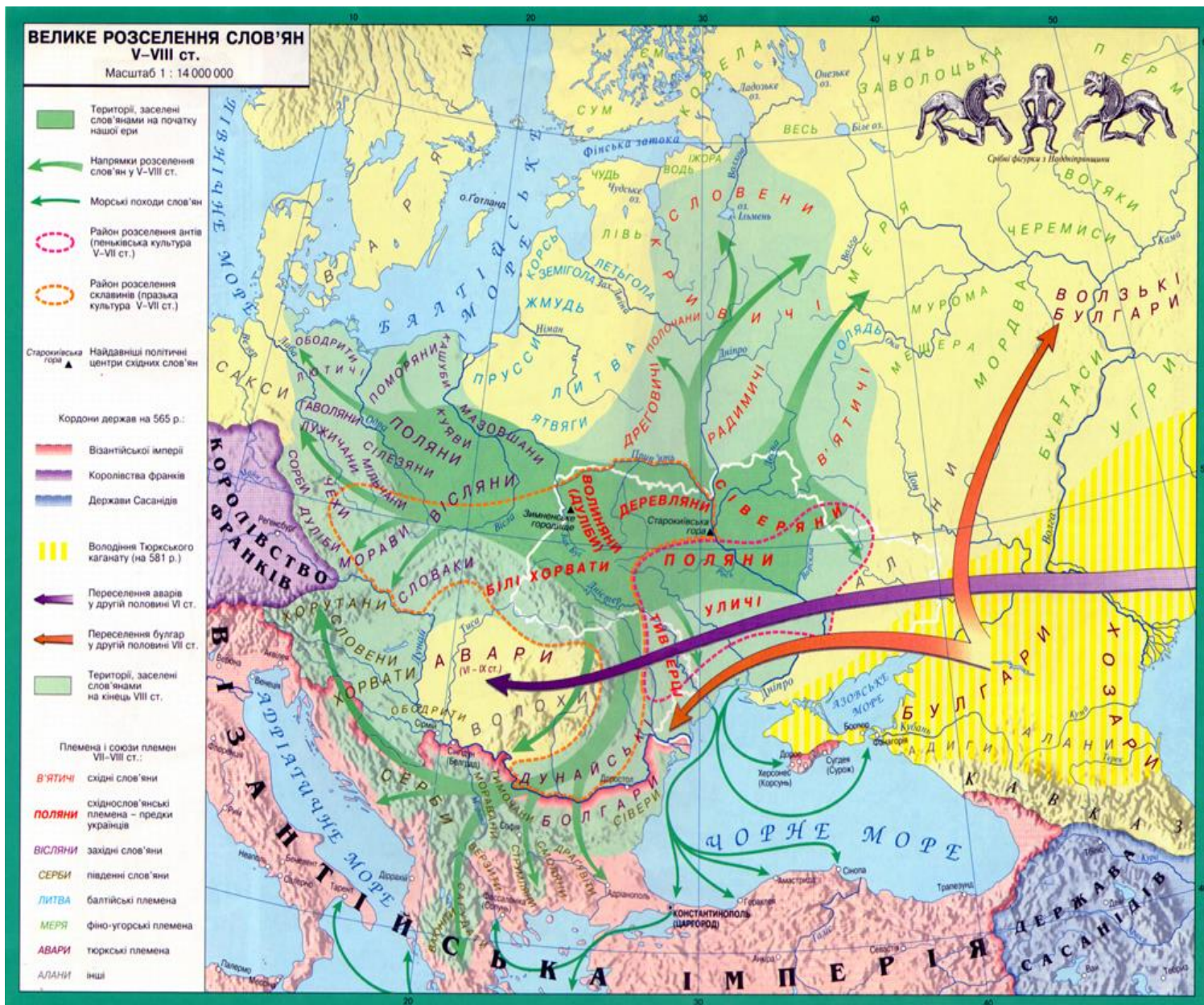
“Основи слов’янознавства” як навчальна дисципліна. Відомості про давніх слов’ян

План:

1. Філологія – комплекс наукових дисциплін.
2. Філологія в античному світі, середньовіччі й у наші дні.
3. Розселення слов’ян.
4. Найдавніші слов’янські етноніми.
5. Мовна й етнічна близькість слов’янських народів.
6. Археологічні свідчення про слов’ян.
7. Писемні згадки античних авторів про слов’ян.
8. Основні риси духовної культури давніх слов’ян.

Практичні завдання:

Укладіть тлумачний словник таких понять: *слов’янознавство, панславізм, етнонім, племінний союз, археологічні пам’ятки.*

2. Розгляньте карту. Поясніть, як відбувалося розселення слов'янських народів. Які племена були сусідами слов'янських племен і яким чином це вплинуло на мову, культуру і подальшу історію слов'ян?

3. Про що свідчить характеристика антив і склавинів, подана Прокопієм Кесарійським?

“Ці народи, слов'яни й анти, не підлягають одній людині, а з давніх-давен живуть у демократії; тому про все, що для них корисне чи шкідливе, вони

міркують спільно. І майже в усьому іншому обидва варварські народи здавна живуть однаково. Єдиного бога, громовержця, визнають вони владикою всього світу і в жертву йому приносять биків і всякого роду священних тварин. Долі вони зовсім не знають і не приписують їй ніякого впливу на людей. Коли їм загрожує смерть, під час хвороби чи на війні, вони дають обітницю, що, коли врятуються від смерті, то негайно принесуть за врятування життя жертву богу, — і коли небезпека минула, приносять жертву і вважають, що цим купили своє врятування. Поклоняються також рікам і німфам, і іншим божествам, і всім їм приносять жертви; під час цих жертвоприношень ворожать.

Живуть вони в убогих хатинах, далеко розташованих одна від одної, і часто міняють місця проживання. Вирушаючи на війну, багато хто з них іде на ворога піший, тримаючи в руках невеликий щит і дротики; панцерів вони не носять; деякі виходять у бій без хітона і без трибонія [без верхнього і спіднього одягу], в самих коротких штанах, і б'ються в шароварах, що закривають лише частину тіла.

У тих і других варварів одна мова, проста і варварська; не відрізняються вони одні від одних і зовнішнім виглядом. Усі ці люди високі на зріст і надзвичайно сильні. Колір обличчя в них не зовсім білий, волосся не русе і не переходить у чорне, а рудувате і, до того ж — в усіх. Подібно до массагетів, і вони живуть бідно і грубо, і так само, як ті, перебувають повсякчас у грязі. Підступства чи лукавства в них зовсім мало, але при всій їх простоті нориви в них гунські. І ім'я слов'янам і антам було споконвіку одно; тих і других стародавність називала опорами; думаю, що вони жили розсіяно [розкидані тут і там] і займали великі простори. Більша частина земель за Істром належить їм. [...]"

4. Підготуйте доповідь на тему: “Які ознаки вказують на те, що об’єднання давніх слов’ян були основою для майбутніх держав?”

Опрацюйте літературу:

1. Абашина Н., Козак Д., Синиця Є., Терпиловський Р. Давні слов’яни. К., 2012. 366 с.

2. Баран В. Давні слов’яни. Т. 3. К., 1998. 335 с.

3. Баран В. Д. Етнокультурні процеси на території України у першій половині I тис. н. е. *Етнічна та етнокультурна історія України*. К., 2005. С. 195.

4. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов’ян. К., 1991. 144 с.

5. Етнічна історія давньої України. К., 2000. С. 84–96.

6. Літопис Руський за Іпатським списком. К., 1989. 592 с.

7. Сегеда С. Походження та рання етнічна історія слов’ян. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №6. С. 24-31.

8. Седов В. В. Етногенез ранніх славян. *Вестник Российской Академии наук*. 2003. Т. 73. № 7.

9. Середа С. Деякі питання походження та етнічної історії населення Русі-України за даними антропології. *Rutenika*. К., 2002. Т. 1. С. 94.

10. Телегін Д. Я. Про роль носіїв неолітичних культур дніпро-двинського регіону в етногенетичних процесах балтів і слов’ян. *Археологія*. 1996. № 2. С. 32–45.

11. Lerh-Splawinski T. O pochodzeniu i Praojczyźnie Slowian. Poznań, 1949.

12. Lerh-Splawinski T. Rozmieszczenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych. *Rocznik slowistyczny*. 1960. XXI. S. 5–22.

Заняття 2

Походження слов'янських мов

План:

1. Мовна спорідненість слов'янських мов.
2. Передумови утворення споріднених мов (розпад прамови).
3. Основні регулярні фонетичні співвідношення слов'янських мов.
4. Генеалогічна класифікація слов'янських мов.

Практичні завдання:

1. Укладіть тлумачний словник таких понять: *мовна спорідненість, прामова, мовна сім'я, генеалогічна класифікація*.
2. Зробіть хронологічну таблицю, яка відобразить еволюцію уявлень про генеалогічну класифікацію мов.
3. Розгляньте карту поширення індоєвропейських мов. Визначте, у яких сучасних країнах поширені мови, які належать до цієї сім'ї.

Опрацюйте літературу:

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1966.
2. Даскалюк О., Скаб М. Вступ до слов'янської філології: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2016. 95 с.
3. Єрмоленко С., Мельничук О., Ткаченко О. та ін. Історична типологія слов'янських мов: [монографія]. Ч.2. К. : Довіра, 2008. 264 с.
- 4.

5. Мозолюк О., Беркешук І. Вступ до слов'янської філології: навч.-метод. Комплекс. Кам'янець-Подільський, 2012. 159 с.
6. Півторак Г. Історико-лінгвістична славістика: вибр. пр. Київ: Наукова думка, 2015. 510 с.
7. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків, 2002. 1054с.
8. Юсип-Якимович Ю. В. Фонологічні системи слов'янських мов крізь призму історичних закономірностей: до проблеми генетичної типології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 35. С. 107-111.

Заняття 3

Праслов'янська мова у часі і просторі

План:

1. Зміст терміна “праслов'янська мова”.
2. Періодизація історії праслов'янської мови.
3. Діалектне членування праслов'янської мови. Західний і східний діалекти: а) пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти; б) власне східний і центральний піддіалекти.

Практичні завдання:

1. Опишіть, які процеси відбувалися в морфології праслов'янської мови.

2. Випишіть із етимологічного словника 10 словникових статей, у яких зафіксовані лексеми, успадковані українською мовою з праслов'янської мови.

Опрацюйте літературу:

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1966.
2. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. 2 wyd. zmien. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2006. С. 195.
3. Sławski F. Praojczyzna Słowian / Kom. red. Hanna Dalewska-Greń, Jerzy Rusek, Janusz Siatkowski (red. nacz.). *Z polskich studiów slawistycznych*: seria 9: Językoznawstwo: Prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998. «Energeia», 1998.
4. Schenker A. Proto-Slavic. The Slavonic Languages / Comrie B., Corbett G. London, New York : Routledge, 1993. С. 60.

Заняття 4

Виникнення слов'янської писемності

План:

1. Передумови виникнення слов'янської писемності.
2. Діяльність св. Кирила і Мефодія в Моравії.

3. Св. Кирило і Мефодій і Україна: міфи і реальність.
4. Діалектна основа старослов'янської мови.
5. Слов'янські абетки
6. Пам'ятки слов'янської писемності.

Практичні завдання:

1. Запишіть, у чому полягає значення діяльності Кирила і Мефодія.
2. Підготуйте доповідь на тему “Київські глаголичні листки — найдавніша пам'ятка слов'янської писемності”.

Опрацюйте літературу:

1. Белей Л. Не минаючи ані титли. К.: Темпора, 2015. 256 с.
2. Німчук, В. В. Київські глаголичні листки - найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. К. : Наукова думка, 1983. 139 с.
3. Чешмеджиев, Д. Култът на Кирил и Методий в българското средновековие. *Slavica Slovaca*, 42 (2007). No 1. С. 20-36.
4. Тъпкова-Заимова В., Чешмеджиев Д. Произход на Кирил и Методий. In: Кирило-Методиевска енциклопедия. Т. 3. София 2003, с. 343-349;

Заняття 5

Східні і західні слов'яни та їх мови

План:

1. Українська мова: походження, формування, сучасний стан.
2. Російська мова.
3. Білоруська мова.
4. Польська мова як національна мова поляків.
5. Чеська мова – національна мова чехів.
6. Словацька мова.
7. Серболужицькі мови.
8. Полабська мова.

Практичні завдання:

1. Прочитайте і перекладіть вірш Марії Мартисевич.

Мой сын

Мой сын –

амбасадар усіх дзяцей на зямлі:

пакінутых,

падкінутых,

выкінутых на бераг,

падарваных на мінах,
таго афганскага хлопчыка,
які зрабіў майку Мэсі
з цэляфанавага пакету
і асабліва таго, карэйскага,
з фільму дзьве тысячы восьмага году.

Тата хлопчыка,
уцёкшы на Поўдзень
заплаціў брокеру,
каб той вывез сына з Поўначы.

Пераб'ягаючы празь мяжу
Кітая з Манголіяй
малы страціў праваднікоў,
загінуў у стэпе,
ня трапіў да людзей,
ня здолеў
выбегчы.

Мая любоў да цябе –
гарачая і неасяжная,
як мангольскі стэп.

I я вельмі хачу,

каб ты выбег.

Які специфічні ознаки вказують на мову, якою написаний цей твір?

Випишіть ознаки, що вказують на належність мови твору певній мовній групі.

2. Прочитайте вірш І. Франка у польському перекладі. Порівняйте з оригіналом. Випишіть ознаки, що є характерними для західнослов'янських мов та ті, що притаманні лише для польської. На основі поданого тексту з'ясуйте, що спільного і відмінного між групою східнослов'янських і західнослов'янських мов.

W ślad za ciężkim otępieniem

Fala poezji wytryska,

Jak gdyby pośród popiołów

Błysnęły iskry ogniska.

Co było szczęściem, spokojem,

Jest ciepłą warstwą popiołu.

Pod nią miłości i żądze —

Nie zgasły iskry żywiołów.

Nie zgasły, tłą się i żarzą

Pomimo łez i cierpienia,

Nagle wiatr swawolny rozwiął te popioły,

Teraz ty gaś te płomienie!

По довгим важким отупінню

Знов тріскає хвиля пісень,

Неначе з-під попелу разом

Язиками блимне огонь.

Що щастям, спокоєм здавалосьь,

Те попелу тепла верства;

Під нею жаги і любові

Не згасла ще іскра жива.

Не згасла ще, тліла, ятрилась

Помимо сліз моїх роси;

Та вітер повіяв і попіл розвіяв —

Тепер ти огонь той згаси!

3. Підготуйте доповідь про українського, російського або білоруського славіста (на вибір).

Опрацюйте літературу:

1. Залізник Л.Л. Проблеми етногенезу українців з позицій сучасної європейської етнології Магістеріум. Вип. 6. С. 49-56.

2. Залізняк Л. Л. Етногенез українців, білорусів та росіян. Пам'ять століть. 1997. № 4. С. 2—13.
3. Ісаєвич Я. Проблема походження українського народу: Історіографічний і політичний аспект. *Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 1995. Вип. 2. С. 22-42.
4. Макарчук С. Україна і українці: поява, поширення та утвердження назв. *Другий міжнар. конгрес україністів*. Львів, 1994.
5. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови : (іст.-фонет. нарис). Київ: Наук. думка, 1988.
6. Півторак Г. Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски (про походження українців, росіян та білорусів). К., 1998.
7. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова? К., 1993.
8. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. К., 1985.
9. Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів на сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. *Історія української мови*. К., 1996.
10. «Ми – не росіяни»: як білоруси рятують свою мову. Електронний ресурс : <https://www.radiosvoboda.org/a/28247336.html>
11. Bajerowa I. *Zarys historii języka polskiego 1939–2000*. Warszawa, 2003.

Заняття 6

Південні слов'яни та їх мови

План:

1. Болгарська мова – національна мова болгар.
2. Відомості про розвиток сербської мови.
3. Хорватська мова.
4. Македонська мова.
5. Словенська мова.
6. Чорногорська мова.
7. Старослов'янська мова.

Практичні завдання:

1. Установіть відповідність між уривком поезії та мовою, якою він написаний.

1) Щом умра, ме погребете

мене на могила,

там, сред степите широки

на Украйна мила.

Сред поля широкополи,

Днепър там захожда,
да се вижда, да се чува
как реве тревожно.
Как той носи от Украйна
към морето синьо
вража кръв... и оттогава
по гори долини -
беден скитам и политам
високо до Бога
да се моля... но не мога,
не познавам Бога.

2) Из нехата песник постах

Још ову ћу да напишем
И онда ћу рећи доста
Ево сад још једне песме
Јер налаже тако правда
Уна је у петак доби

Ова теби сад припада

Тао Росо овде тата

3) Ko zna (ah, niko, niko ništa ne zna.

Krhko je znanje!)

Možda je pao trak istine u me,

A možda su sanje.

Još bi nam mogla desiti se ljubav,

Desiti – velim,

Ali ja ne znam da li da je želim,

Ili ne želim.

4) Varen sem, kot nisem bil nikoli. Si dokončni občutek zadoščenja: vedeti od kod je hrepenenje. V tebi sem kot v mehkem grobu. Režeš in prežarjaš vse plasti. Čas se vname in izgine, himne slišim,

ko te gledam. Strog si in zahteven, stvaren. In ne morem govoriti. Vem, da hrepenim po tebi, trdo sivo jeklo. Za en tvoj dotik dam vse. Glej, pozno sonce

buta ob stene dvorišča v Urbinu.

5) Си оди април ко да не бил,
со легија мириси невдишани
и цело царство неба недоносени,
низ цутови во снежна лулка разнишани,
врз пладниња во самраци нанижани.

Си оди април ко да не бил,
учител по самотија во празни училници,
собирач на ехо во тивки исповедалници,
дарежлив продавач на маски и далечини,
строг татко на немири и болештини.

- А) словенска мова
- Б) македонска мова
- В) болгарска мова
- Г) хорватска мова
- Д) сербска мова

2. Укладіть таблицю-характеристику південнослов'янських мов, вказавши у ній статус (офіційна, неофіційна, мертва), територіальне поширення, кількість мовців, алфавітна система (кирилиця, латиниця),

3. Підготуйте доповідь на тему (на вибір):

1) Проблема статусу македонської мови

2) Становлення чорногорської мови

3) Боснійська: мова чи діалект?

Опрацюйте літературу:

1. Васильєва Л. З історії формування терміна «боснійська мова». Проблеми слов'язознавства. 1996. Вип. 49. С. 163—167.

2. Brozovic D. O funkcioniranju jezika u jugoslavenskoj federaciji : *Sociolingvistocka situacija u jednoj visenacionalnoj evropskoj zajednici*. Knjizevni jezik. 1985. Br. 14/2. S. 83-84.

3. Caspersen N. Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict. *Southeast European Politics*. Vol. IV, No.2-3. November 2003. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/caspersen.pdf>

4. Čagorović N. Constructing and Rethinking Montenegrin National Identity / N. Čagorović, C. Carmichael // *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. – Vol.43, No.1. – 2006.

5. Drakic M., Sautet F., McKenzie K. *Montenegro: the Challenges of a Newborn State*. Mercatus Policy Series Country Brief. N. 2. Mercatus Center at George Mason University, 2007.

6. Isaković R. Rječnik bosanskoga jezika. Sarajevo, 1995. 391 s.;
7. Halilović S. Pravopis bosanskoga jezika. Sarajevo, 1996. 626 s.;
8. Jahić Dž., Halilović S., Palić I. Gramatika bosanskoga jezika. Zenica, 2000. 476 s.
9. Party leader: Serbia denying Montenegrin identity. «B92» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2011&mm=07&dd=14&nav_id=75437
10. Perović M., Silić J., Vasiljeva Lj. Pravopis crnogorskoga jezika.— Podgorica, 2010.
11. Sekulović G. Montenegrin Identity / G. Sekulović. – Podgorica, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.montenegro.org.au/cgidentitetsekulovic.html>
12. What Language do Most Montenegrins Speak? // European Stability Initiative. – September 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=271>.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Філологія – комплекс наукових дисциплін.
2. Філологія в античному світі, середньовіччі й у наші дні.
3. Основна проблематика курсу “Вступ до слов’янознавства”. Зв’язок курсу з іншими навчальними дисциплінами.
4. Розселення слов’ян.
5. Найдавніші слов’янські етноніми.
6. Мовна й етнічна близькість слов’янських народів.
7. Археологічні свідчення про слов’ян.
8. Писемні згадки античних авторів про слов’ян.
9. Основні риси духовної культури давніх слов’ян.
10. Мовна спорідненість слов’янських мов.
11. Передумови утворення споріднених мов (розпад прамови).
12. Основні регулярні фонетичні співвідношення слов’янських мов.
13. Генеалогічна класифікація слов’янських мов.
14. Зміст терміна “праслов’янська мова”.
15. Періодизація історії праслов’янської мови.
16. Діалектне членування праслов’янської мови. Західний і східний діалекти: а) пралехітський і прачесько-словацький піддіалекти; б) власне східний і центральний піддіалекти.
17. Діяльність св. Кирила і Мефодія в Моравії.

18. Св. Кирило і Мефодій і Україна: міфи і реальність.
19. Діалектна основа старослов'янської мови.
20. Слов'янські абетки.
21. Пам'ятки слов'янської писемності.
22. Східнослов'янські мови: а) українська мова; б) російська мова; в) білоруська мова.
23. Польська мова як національна мова поляків.
24. Чеська мова – національна мова чехів.
25. Словацька мова.
26. Серболужицькі мови.
27. Полабська мова.
28. Болгарська мова – національна мова болгар.
29. Відомості про розвиток сербо-хорватської мови (сербський і хорватський варіанти).
30. Македонська мова.
31. Словенська мова.
32. Черногорська мова.
33. Старослов'янська мова.
34. Становлення східнослов'янської філології.
35. Становлення західнослов'янської філології.
36. Становлення південнослов'янської філології.

37. Становлення зарубіжної слов'янської філології.
38. Слов'янська філологія в СРСР і пострадянських країнах.
39. Західнослов'янська філологія.
40. Південнослов'янська філологія.
41. Зарубіжна слов'янська філологія.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ:

1. На думку Йордана, у VI ст. існували такі групи слов'ян:

- А) венеди, анти, склавини
- Б) анти, склавини, дуліби
- В) сармати, анти, склавини
- Г) венеди, анти, сармати

2. Анти сформувалися у складі культури (культур):

- А) пшеворської
- Б) зарубинецької
- В) черняхівської
- Г) зарубинецької і черняхівської

3. Уперше наводить письмову згадку про слов'ян:

- А) Прокопій Кесарійський
- Б) Птоломей
- В) Тацит
- Г) Пліній Старший

4. За свідченням Йордана, анти жили:

- А) в басейні Вісли
- Б) між Дністром і Дунаєм
- В) в Подніпров'ї
- Г) в Подунав'ї

5. Етнонім “слов’яни” вживається в джерелах, починаючи від:

- А) IV ст.
- Б) V ст.
- В) VI ст.
- Г) VII ст.

6. Генеалогічна класифікація мов базується на:

- А) описовому методі
- Б) структурному методі
- В) зіставному методі
- Г) порівняльно-історичному методі

7. Хто здійснив першу класифікацію мов?

- А) Г. Постеллус
- Б) Ю.-Ц. Скалігер

В) Ю. Крижанич

Г) В. Джоунз

8. Розпад єдиної прамови на слов'янські діалекти відбувся:

А) у III ст.

Б) у VIII ст.

В) у VII ст.

Г) у середині I тис.

9. Розподіл мов світу на різні угруповання на підставі родинних зв'язків між ними — це:

А) типологічна класифікація

Б) генеалогічна класифікація

В) ареальна класифікація

Г) функціональна класифікація

10. Хто був автором теорії родовідного дерева?

А) А. Шлейхер

Б) Й. Шмідт

В) Ф. Шлегель

Г) Р.-К. Раск

11. Генеалогічно найближчою до білоруської мови є:

А) російська мова

Б) польська мова

В) українська мова

Г) словацька мова

12. 2013 р. допоміжний статус білоруської мови надано в:

А) Чехії

Б) Польщі

В) Росії

Г) Україні

13. Вперше польська мова використана у:

А) “Богородиці”

Б) “Гнезненських проповідях”

В) “Сатирі на ледачих селян”

Г) “Книзі Генриковій”

14. Середньопольський період розвитку польської мови охоплює:

- А) початок XV — кінець XII ст.
- Б) початок XVI — середину XVII ст.
- В) середина XVII — початок XIII ст.
- Г) XVII - початок XVIII ст.

15. Перша спроба впорядкувати систему орфографії чеської мови належить:

- А) Геласію Добнеру
- Б) Яну Гусу
- В) Ігнатію Борну
- Г) Мікулашу Фойгту

16. Пам'ятки словацької писемності з'явилися:

- А) у кінці XV — на початку XVI ст.
- Б) у кінці XVI — у середині XVII ст.
- В) на початку XVII ст.
- Г) у середині XVII ст.

17. А. Бернолак — це:

- А) словацький письменник ХІХ ст.
- Б) словацький мовознавець ХІХ ст.
- В) словацький мовознавець ХVІІІ ст.
- Г) словацький мовознавець ХХ ст.

18. Перша друкована книга лужицьких мов з'явилася:

- А) 1574 р.
- Б) 1564 р.
- В) 1565 р.
- Г) 1575 р.

19. Сербська мова використовує:

- А) кирилицю
- Б) латиницю
- В) обидві абетки

20. Основоположником сербської літературної мови вважають:

- А) Ю. Даничича
- Б) Т. Маретича
- В) В. Караджича

Г) Й. Вуковича

21. До найдавніших писемних пам'яток хорватської мови належить:

А) Башчанський надпис

Б) Полицький статут

В) Вінодольський закон

Г) Мирославове євангеліє

22. Автором “Истории на българския език” є:

А) С. Младенов

Б) Б. Цонєв

В) Д. Дринов

Г) М. Державін

23. Розпад праслов'янської мови відбувся:

А) у кінці I тис. до н.е.

Б) на початку I тис. н. е.

В) у VII ст. н.е.

Г) у VIII ст. н.е.

24. Крилоське євангеліє — одна з найдівніших писемних пам'яток:

- А) української мови
- Б) білоруської мови
- В) болгарської мови
- Г) сербської мови

25. Пам'ятки старослов'янської мови написані:

- А) глаголицею
- Б) кирилицею
- В) глаголицею і кирилицею

26. Гаєвиця — це:

- А) назва сербської абетки
- Б) назва болгарської абетки
- В) назва хорватської абетки
- Г) назва македонської абетки

27. Сербська літературна мова сформувалась на основі:

- А) кайкавського діалекту
- Б) чакавського діалекту
- В) штокавського діалекту

28. Вуковиця — це:

- А) назва сербської абетки
- Б) назва хорватської абетки
- В) назва словацької абетки
- Г) назва словенської абетки

29. Дамаскіни були поширені на всій болгарській території:

- А) у XVI-XVII ст.
- Б) у кінці XVIII ст.
- В) у XIX ст.
- Г) у XVII-XVIII ст.

30. Сокаючий і шокаючий — діалекти:

- А) болгарської мови
- Б) словацької мови
- В) польської мови
- Г) полабської мови

Список рекомендованої літератури:

1. Абашина Н., Козак Д., Синиця Є., Терпиловський Р. Давні слов'яни. К., 2012. 366 с.
2. Антонюк О.В. Лексико-семантична група прізвиськ, що вказують на звички, уподобання, вчинки людини (на матеріалі антропонімії Донеччини). *Актуальні питання антропоніміки*. К., 2005. С. 25-30.
3. Баран В. Давні слов'яни. Т. 3. К., 1998. 335 с.
4. Баран В. Д. Етнокультурні процеси на території України у першій половині I тис. н. е. *Етнічна та етнокультурна історія України*. К., 2005. С. 195.
5. Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. К., 1991. 144 с.
6. Белей Л. О. Літературно-художня антропонімія як мовно-стилістичний засіб розкриття характерів персонажів. *Українська мова і література в школі*. 1993. №7. С. 36-39.
7. Белей Л. Не минаючи ані титли. К.: Темпора, 256 с.
8. Васильєва Л. З історії формування терміна «боснійська мова». *Проблеми слов'янознавства*. 1996. Вип. 49. С. 163—167.
9. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. Мельничука. К., 1966.
10. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов. За ред. О. С. Мельничука. Київ, 1966.
11. Дорошенко Д. Слов'янський світ у його минулому і сучасному. Ужгород, 2005. 400 с.
12. Етнічна історія давньої України. К., 2000. С. 84—96.
13. Єрмоленко С. Я. Українська мова : короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. К. : Либідь, 2001. 224 с.

14. Залізняк Л. Л. Давньоруська народність: імперський міф чи історична реальність. *Пам'ять століть*. 1996. № 2.
15. Залізняк Л. Л. Етногенез українців, білорусів та росіян. *Пам'ять століть*. 1997. № 4. С. 2—13.
16. Ісаєвич Я. Походження українців: історіографічні схеми і політика *Матеріали до української етнології*. Вип. 1 (4). К., 1995.
17. Ісаєвич Я. Початок державності і ранні етапи формування східнослов'янських народів. *Етнічна самосвідомість: національна культура*. К., 1991.
18. Ісаєвич Я. Проблема походження українського народу: Історіографічний і політичний аспект. *Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність*. Львів, 1995. Вип. 2.
19. Півторак Г. Історико-лінгвістична славістика: вибр. пр. Київ: Наукова думка, 2015. 510 с.
20. Історична типологія слов'янських мов: [монографія]. Ч.2. За ред. О. Б. Ткаченка. К. : Довіра, 2008. 264 с.
21. Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: пам'яті академіка Леоніда Булаховського. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Філологічний факультет. Кафедра слов'янської філології ; ред. кол. А. Й. Багмут [та ін.]. К. : Знання, 1999. 147 с.
22. Літопис Руський за Іпатським списком. К., 1989. 592 с.
23. Лучик В. В. Вступ до слов'янської філології. К. : ВЦ «Академія», 2008. 344 с.
24. Макарчук С. Україна і українці: поява, поширення та утвердження назв. *Другий міжнар. конгрес україністів*. Львів, 1994.

25. «Ми – не росіяни»: як білоруси рятують свою мову. Електронний ресурс : <https://www.radiosvoboda.org/a/28247336.html>
26. Мозолук О., Беркещук І. Вступ до слов'янської філології: навч.-метод. комплекс. Кам'янець-Подільський, 2012. 159 с.
27. Німчук, Василь Васильович. Київські глаголичні листки - найдавніша пам'ятка слов'янської писемності. К. : Наукова думка, 1983. 139 с.
28. Півторак Г. Міфи й правда про трьох братів зі спільної колиски (про походження українців, росіян та білорусів). — К., 1998.
29. Півторак Г. П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови : (іст.-фонет. нарис). Київ: Наук. думка, 1988. 277 с.
30. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова? К., 1993. 200 с.
31. Русанівський В. М. Джерела розвитку східнослов'янських літературних мов. К., 1985. 229 с.
32. Сегеда С. Походження та рання етнічна історія слов'ян. *Народна творчість та етнографія*. 2008. №6. С. 24-31.
33. Селігей П. О. Мовна свідомість : структура, типологія, виховання. К. : Києво-Могилянська академія, 2012. 118 с.
34. Середа С. Деякі питання походження та етнічної історії населення Русі-України за даними антропології. *Rutenika*. К., 2002. Т. 1. С. 94.
35. Скаб М., Даскалюк О. Вступ до слов'янської філології: навч. посіб. Чернівці: Рута, 2016. 95 с.
36. Смаль-Стоцький С. Розвиток поглядів про сім'ю слов'янських мов і їх взаємне споріднення. *Зап. наук, т-ва ім. Т. Г. Шевченка. Праці філологічної секції*. 1925. Т. 141—143. С. 1—42.

37. Телегін Д. Я. Про роль носіїв неолітичних культур дніпро-двинського регіону в етногенетичних процесах балтів і слов'ян. *Археологія*. 1996. № 2. С. 32–45.
38. Царук О. В. Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри: Наукова монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 1998. 324 с.
39. Чешмеджиев, Д. Култът на Кирил и Методий в българското средновековие. *Slavica Slovaca*, 42 (2007). No 1. 20-36
40. Чучка П. П. Вступ до слов'янської філології : У 2-х ч. К., 1988. Ч. 1. 78 с.; 1999. Ч. 2. 76 с.
41. Шевельов Ю. Історична фонологія української мови. Харків, 2002. 1054с.
42. Юсип-Якимович Ю. В. Фонологічні системи слов'янських мов крізь призму історичних закономірностей: до проблеми генетичної типології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 35. С. 107-111.
43. Тъпкова-Заимова В., Чешмеджиев Д.: Произход на Кирил и Методий. *Кирило-Методиевска енциклопедия*. Т. 3. София 2003, с. 343-349;
44. Bajerowa I. Zarys historii języka polskiego 1939–2000. Warszawa, 2003.
45. Brozovic D. O funkcioniranju jezika u jugoslavenskoj federaciji : Sociolingvistocka situacija u jednoj visenacionalnoj evropskoj zajednici. *Knjizevni jezik*. 1985. Br. 14/2. S. 83-84.
46. Caspersen N. Elite Interests and the Serbian-Montenegrin Conflict. *Southeast European Politics*. Vol. IV. No.2-3. November 2003. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.seep.ceu.hu/archives/issue42/caspersen.pdf>

47. Čagorović N., Carmichael C. Constructing and Rethinking Montenegrin National Identity. *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*. Vol.43. No.1. 2006.
48. Drakic M., Sautet F., McKenzie K. Montenegro: the Challenges of a Newborn State. *Mercatus Policy Series Country Brief*. N. 2. Mercatus Center at George Mason University, 2007.
49. Isaković R. Rječnik bosanskoga jezika. Sarajevo, 1995. 391 s.
50. Halilović S. Pravopis bosanskoga jezika. Sarajevo, 1996. 626 s.
51. Jahić Dž., Halilović S., Palić I. Gramatika bosanskoga jezika. Zenica, 2000. 476 s.
52. Katicic R. Jezikoslovnj ogledi. Zagreb, 1971. S. 28-29.
53. Lerh-Splawinski T. O pochodzeniu i Praojczyźnie Slowian. Poznań, 1949.
54. Lerh-Splawinski T. Rozmieszczenie geograficzne prasłowiańskich nazw wodnych. *Rocznik słowistyczny*. 1960. XXI. S. 5–22.
55. Moszyński L. Wstęp do filologii słowiańskiej. 2 wyd. zmien. Warszawa : Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 2006. C. 195.
56. Party leader: Serbia denying Montenegrin identity. «B92» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.b92.net/eng/news/region.php?yyyy=2011&mm=07&dd=14&nav_id=75437
57. Perovic M., Silic J., Vasiljeva Lj. Pravopis crnogorskoga jezika. Podgorica, 2010.
58. Population by ethnicity and mother tongue, Population Census in Montenegro 2011. *Statistical Office of Montenegro* [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.monstat.org/eng/page.php?id=393&pageid=57>.

59. Sławski F. *Praojczyzna Słowian*. Kom. red. Hanna Dalewska-Greń, Jerzy Rusek, Janusz Siatkowski (red. nacz.) *Z polskich studiów slawistycznych: seria 9: Językoznawstwo: Prace na XII Międzynarodowy Kongres Slawistów w Krakowie 1998*. «Energeia», 1998.
60. Schenker A. Proto-Slavic. *The Slavonic Languages*. London, New York : Routledge, 1993. P. 60.
61. Sekulović G. Montenegrin Identity. Podgorica, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.montenegro.org.au/cgidentitetsekulovic.html>
62. What Language do Most Montenegrins Speak? *European Stability Initiative*. – September 2007 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.esiweb.org/index.php?lang=en&id=271>.